

Capitolul I. Noțiuni generale

Secțiunea 1. Dreptul penal ca ramură a dreptului

1. Noțiunea de drept penal. A defini este un demers extrem de dificil pentru că, dacă din punct de vedere logic, definiția ne arată conținutul unei noțiuni prin *genus proximum et differentia specifica*^[1], din punct de vedere etimologic, definiția semnifică trasarea unor limite^[2].

În încercarea de a enunța o definiție cât mai simplă, adecvată și cuprinzătoare a dreptului penal contemporan vom aminti câteva dintre definițiile unor mari penaliști europeni.

Potrivit lui H. Donnedieu de Vabres, dreptul penal este ansamblul legilor care reglementează într-o țară exercitarea represiunii de către stat^[3].

Complexitatea reacției sociale a statului, care vizează nu numai apărarea societății ci și reeducarea infractorilor odată cu sancționarea lor și totodată îndepărtarea pe cât posibil a ideii de blam, au determinat o lărgire a domeniului dreptului penal.

Astfel, unii autori au considerat mai adecvată definirea dreptului penal ca „*ansamblul regulilor juridice care organizează reacția statului față de infracțiuni și infractori*”^[4]. Termenul de reacție include pe de o parte prevenția și reeducarea, iar pe de altă parte represiunea. Într-o atare concepție dreptul penal ar fi dreptul infracțiunii și al reacției sociale pe care o provoacă^[5].

---

[1] T. MAIORESCU, *Opere filozofice*, Ed. Academiei, București, 2005, p. 400.

[2] J. PRADEL, *Droit pénal général*, 15e éd., Ed. Cujas, Paris, 2004, p. 18.

[3] H. DONNEDIEU DE VABRES, *Traité élémentaire de droit criminel*, 3e éd., Ed. Sirey, Paris, 1947, nr. 1.

[4] R. MERLE, A. VITU, *Traité de droit criminel*, Ed. Cujas, Paris, 1997, p. 211.

[5] J. PRADEL, *op. cit.*, p. 18.

În mod similar, dreptul penal este definit și de alți autori francezi: dreptul penal general studiază condițiile generale de incriminare și regulile generale de fixare a pedepselor^[1] sau ansamblul normelor juridice care reglementează recurgerea de către stat la sancțiunea penală^[2].

În sfârșit, s-au formulat opinii că aceste definiții sunt mult extinse pentru că includ în domeniul dreptului penal, pe lângă normele de drept penal, și normele de procedură penală. În consecință, definiția propusă ar fi ansamblul regulilor având ca obiect desemnarea persoanelor care pot să fie declarate responsabile și stabilirea pedepselor care le sunt aplicabile. Mai pe scurt, ansamblul regulilor având ca obiect stabilirea infracțiunilor^[3].

În România, la începutul secolului trecut, profesorul Ion Tanoviceanu definea dreptul penal ca fiind „*acea ramură a dreptului public intern care se ocupă de infracțiuni și de pedepsele ce trebuie aplicate acelorora care le comit*”^[4].

În doctrina contemporană se subliniază complexitatea acestei definiții care reunește toate trăsăturile caracteristice unei ramuri de drept: un obiect de reglementare propriu, un procedeu *sui generis* de reglementare juridică, un scop specific și un mod original în realizarea acestui scop ce constă în apărarea sistemului de valori pe care se întemeiază societatea^[5].

Cu alte cuvinte, dreptul penal, ca ramură a sistemului de drept român, este format din totalitatea normelor juridice prin care se prevede în ce condiții o faptă este infracțiune, felul acestei infracțiuni, sancțiunile ce se aplică în cazul comiterii ei, precum și răspunderea penală în scopul apărării ordinii de drept din România împotriva unei asemenea fapte^[6].

---

[1] G. STEFANI, G. LEVASSEUR, B. BOULOC, *Droit pénal général*, 17e éd., Ed. Dalloz, Paris, 2000, nr. 37.

[2] J.H. ROBERT, *Droit pénal général*, 3e éd., P.U.F., Paris, 2001, p. 53.

[3] F. DESPORTES, F. LE GUNEHEC, *Droit pénal général*, 9e éd., Ed. Economica, Paris, 2002, p. 2.

[4] I. TANOVICIANU, *Curs de drept penal*, vol. I, Atelierele Grafice Socec & Co., București, 1912, p. 3.

[5] C. BULAI, B.N. BULAI, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 8.

[6] M. BASARAB, *Drept penal*, ed. a 3-a revăzută și adăugită, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 5.

Într-o abordare mai sintetică am putea spune că *dreptul penal este ansamblul normelor juridice care apără ordinea de drept prin prevenirea și combaterea criminalității*.

2. Necesitatea dreptului penal. Ordinea de drept se realizează prin desfășurarea relațiilor sociale potrivit regulilor de conduită cuprinse în legislația statului^[1]. Apărarea ordinii de drept înseamnă apărarea valorilor esențiale ale societății, iar desfășurarea normală a relațiilor sociale impune asigurarea sistemului de valori pe care se întemeiază societatea.

Potrivit art. 1 alin. (3) din Constituția României, statul de drept democratic și social, demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic ca valori supreme, în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român, sunt garantate.

Așadar, un prim argument în ceea ce privește necesitatea dreptului penal este nevoia apărării valorilor sociale.

Evoluția societății a cunoscut din cele mai vechi timpuri fenomenul infracțional.

Totalitatea infracțiunilor săvârșite într-o perioadă de timp pe un teritoriu determinat poartă denumirea de criminalitate.

Criminalitatea aparentă sau relevată cuprinde totalitatea infracțiunilor care au fost aduse la cunoștința organelor judiciare, iar criminalitatea reală cuprinde totalitatea infracțiunilor săvârșite în societate, într-o perioadă determinată, inclusiv cele necunoscute organelor judiciare, care formează așa-zisa cifră neagră a criminalității. Criminalitatea legală cuprinde totalitatea infracțiunilor pentru care s-au pronunțat hotărâri de condamnare rămase definitive^[2].

Existența fenomenului infracțional constituie un al doilea argument în justificarea necesității dreptului penal.

Deși apărarea valorilor sociale este în interesul societății, aceasta nu se poate realiza în mod arbitrar, ci cu respectarea drepturilor omului.

---

^[1]G. ANTONIU, C. BULAI, *Dicționar de drept penal și procedură penală*, Ed. Hamangiu, București, 2011, p. 667.

^[2]*Idem*, p. 225.

Societatea are, aşadar, un dublu interes: pe de o parte, acela de a-şi apăra în mod eficace valorile sociale, iar, pe de altă parte, nevoia de a apăra aceste valori cu respectarea strictă a legii, a demnităţii umane, astfel încât să se preîntâmpine orice abuz al organelor judiciare.

Necesitatea reglementării juridice a apărării sociale este un al treilea argument în favoarea dreptului penal^[1].

3. Caracterele dreptului penal. *Dreptul penal are un caracter autonom* în raport cu celelalte ramuri ale dreptului. Autonomia dreptului penal este dată de faptul că are un obiect propriu, specific de reglementare: relaţiile sociale care iau naştere în activitatea de prevenire şi combatere a fenomenului infracţional.

Totodată, dreptul penal are un conţinut propriu format din ansamblul normelor care stabilesc conduita specifică apărării valorilor sociale.

Caracterul autonom al dreptului penal rezultă şi din faptul că are un sistem propriu de principii şi de instituţii juridice, un sistem propriu de interpretare şi aplicare a legii^[2].

Caracterul de drept public al dreptului penal. Reglementând relaţiile de apărare socială, dreptul penal creează raporturi juridice între stat, ca reprezentant general al societăţii, pe de o parte, şi persoanele fizice sau juridice, ca destinatari ai legii penale, pe de altă parte. Aceste raporturi sunt raporturi de autoritate, raporturi de drept public, prin care se realizează funcţia statală de apărare a ordinii de drept, prin prevenirea şi combaterea fenomenului infracţional^[3].

Caracterul unitar al dreptului penal decurge din legătura strânsă dintre normele sale cu caracter general, cuprinse de regulă în partea generală a Codului penal, şi normele speciale, cuprinse de regulă în partea specială a Codului penal şi în legi speciale cu dispoziţii penale.

Normele generale privitoare la tentativă, concurs de infracţiuni, recidivă etc. sunt aplicabile tuturor infracţiunilor, fie că sunt prevăzute în partea specială a Codului penal, fie că sunt prevăzute în legi speciale.

---

[1] C. BULAI, B.N. BULAI, *op. cit.*, p. 15.

[2] A. UNGUREANU, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1995, p. 8.

[3] C. BULAI, B.N. BULAI, *op. cit.*, p. 18.

Cele două categorii de norme, generale și speciale, se aplică în mod unitar, fără a manifesta tendințe de autonomizare în două subramuri ale dreptului penal^[1].

Secțiunea a 2-a. Principiile fundamentale ale dreptului penal

4. Noțiunea de principii fundamentale ale dreptului penal. Termenul de principiu vine de la latinescul „*principium*”, cu sensul de început, care stă la origine, prima cauză, noțiune fundamentală în cadrul unei științe^[2]. Termenul este folosit pentru a desemna fie începutul temporal, fie premisa logică, fie cauza sau rațiunea de a fi a unei realități. În „*Metafizica*”, Aristotel definește principiul ca fiind ceea ce este primul atât în ființă, cât și în devenire, cunoaștere și demonstrație^[3].

Principiile fundamentale ale fiecărei ramuri de drept apar ca trăsături caracteristice definiției pentru autonomia respectivei ramuri în cadrul sistemului dreptului^[4]. Principiile fundamentale sunt idei de bază, reguli diriguitoare care se reflectă în toate normele și instituțiile unei ramuri de drept.

Studiul principiilor fundamentale prezintă importanță teoretică deoarece constituie un criteriu științific de apreciere a dreptului penal, de stabilire a doctrinei sau a sistemului de politică penală căreia îi aparține respectivul sistem de drept penal. Totodată, studiul principiilor fundamentale prezintă și o deosebită importanță practică, cunoașterea acestor principii conducând la o bună orientare în activitatea de interpretare și aplicare a normelor penale, numeroase probleme de drept găsindu-și explicarea și rezolvarea în lumina acestor principii fundamentale^[5].

---

[1] A. UNGUREANU, *op. cit.*, p. 9.

[2] *Dictionnaire étymologique*, Ed. Larousse, 2007, p. 665.

[3] *Enciclopedia de filozofie și științe umane*, Ed. All Educational, București, 2007, p. 859.

[4] C. BULAI, B.N. BULAI, *op. cit.*, p. 56.

[5] A. UNGUREANU, *op. cit.*, p. 14.

În doctrina penală, pe lângă principiile fundamentale, se recunoaște existența principiilor generale și a principiilor instituționale^[1]. Dacă principiile fundamentale sunt reguli de drept cu incidență generală și absolută, care nu pot fi nesocotite de alte principii, principiile generale sunt reguli derivate din cele dintâi și subordonate acestora, având și ele incidență generală, dar restrânsă la anumite laturi ale reglementării juridico-penale. În ceea ce privește principiile instituționale, acestea sunt subordonate atât principiilor fundamentale, cât și celor generale, fiind aplicabile numai în cadrul instituțiilor la care se referă^[2].

5. Cadrul principiilor fundamentale. În doctrina penală nu există o unitate de vederi în ceea ce privește cadrul principiilor fundamentale.

Unii autori sunt de părere că trebuie reținute ca principii fundamentale doar acelea care sunt specifice acestei ramuri de drept^[3].

Alți autori apreciază că pe lângă principiile proprii dreptului penal trebuie incluse și principiile fundamentale ale sistemului de drept în general^[4].

Apreciem că se impun ca reguli de bază, cu valoare de principii fundamentale, principiul legalității, principiul umanismului, principiul prevenirii faptelor prevăzute de legea penală, infracțiunea ca unic temei al răspunderii penale, personalitatea răspunderii penale, individualizarea sancțiunilor de drept penal.

6. Principiul legalității incriminării și sancțiunilor de drept penal. Principiul legalității incriminării și sancțiunilor de drept penal statuează că nicio faptă nu poate fi considerată infracțiune dacă nu există o lege care să prevadă aceasta (*nullum crimen sine lege*) și nicio sancțiune de drept penal nu poate fi aplicată dacă nu era prevăzută de lege pentru fapta comisă (*nulla poena sine lege*).

---

[1] V. DONGOROZ, *Drept penal*, București, 1939, p. 7.

[2] C. BULAI, B.N. BULAI, *op. cit.*, p. 56.

[3] F. STRETEANU, *Tratat de drept penal. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 36.

[4] C. BULAI, B.N. BULAI, *op. cit.*, p. 57.

Principiul legalității enunțat în lucrarea lui Cesare Beccaria, „Despre infracțiuni și pedepse”^[1], la 1764, a fost consemnat în Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului din anul 1789, reafirmat în Declarația universală a drepturilor omului adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1948, fiind în prezent consacrat de legislațiile penale ale tuturor statelor.

Întregul proces penal este dominat de principiul legalității, de la incriminarea faptelor care constituie infracțiuni și a sancțiunilor aplicabile în cazul săvârșirii acestor fapte, până la executarea sancțiunilor aplicate^[2].

Prin introducerea sa în cuprinsul art. 23 alin. (12) din Constituția României, principiul legalității a dobândit forță juridică constituțională. Chiar dacă textul consacră explicit doar principiul legalității pedepsei, aceasta nu înseamnă că legalitatea incriminării este lipsită de o bază constituțională^[3].

Principiul legalității incriminării este consacrat de art. 1 alin. (1) C. pen.: „Legea penală prevede faptele care constituie infracțiuni”.

Articolul 1 alin. (2) C. pen. prevede că nicio persoană nu poate fi sancționată penal pentru o faptă care nu era prevăzută de legea penală la data când a fost săvârșită, subliniind astfel că principiul neretroactivității legii penale este o parte componentă a principiului legalității incriminării.

Articolul 2 alin. (1) C. pen. consacră principiul legalității sancțiunilor de drept penal, iar art. 2 alin. (2) prevede neretroactivitatea pedepseilor, a măsurilor educative și a măsurilor de siguranță.

Principiul legalității are implicații în activitatea legislativă și în activitatea jurisdicțională.

Sub aspect material, legiuitorul are obligația să prevadă într-un text de lege faptele considerate infracțiuni și sancțiunile aferente, pe de o parte, și de a redacta textele legale cu suficientă claritate pentru ca orice persoană să poată înțelege care sunt faptele ce intră sub incidența acestora, pe de cealaltă parte.

---

[1] C. BECCARIA, *Despre infracțiuni și pedepse*, Ed. Rosetti, București, 2001.

[2] C. SIMA, *Drept execuțional penal*, Ed. Hamangiu, București, 2010, p. 9.

[3] F. STRETEANU, *op. cit.*, p. 36.

Sub aspect formal, legiuitorul are obligația adoptării normelor penale sub forma legii organice, în conformitate cu prevederile art. 73 din Constituție.

În activitatea jurisdicțională, principiul legalității impune două obligații esențiale: interpretarea strictă a legii penale și interdicția aplicării retroactive a legii^[1].

7. Principiul umanismului dreptului penal. Acesta constituie o linie directoare a dreptului penal român, în ceea ce privește determinarea scopului său, a valorilor ce urmează să fie ocrotite și a mijloacelor prin care trebuie să se înfăptuiască această apărare^[2].

Principiul umanismului impune recunoașterea faptului că infractorul, indiferent de infracțiunea pe care a comis-o, este și rămâne o ființă umană, care are dreptul de a fi tratată ca atare și reintegrată în comunitate după executarea sancțiunii. Din acest motiv, sancțiunile de drept penal trebuie să fie reglementate, aplicate și executate într-o măsură care să nu cauzeze suferințe fizice sau să înjosească persoana condamnatului^[3].

8. Principiul prevenirii săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală. În procesul de aplicare a legii penale trebuie realizată funcția preventivă generală prin cunoașterea și respectarea legii, pe de o parte, și funcția preventivă specială, pe de altă parte, prin aplicarea sancțiunilor de drept penal. Aplicarea și executarea sancțiunilor de drept penal trebuie să se întemeieze pe necesitatea prevenirii săvârșirii de noi fapte antisociale atât de către cei cărora li s-au aplicat astfel de sancțiuni, cât și de către alte persoane^[4].

9. Infracțiunea ca unic temei al răspunderii penale. Potrivit art. 15 alin. (2) C. pen., infracțiunea este unicul temei al răspunderii penale. Cea mai gravă formă a răspunderii juridice nu poate fi impusă decât în cazul săvârșirii unei infracțiuni. Nicio altă faptă nu poate atrage răspunderea penală.

---

[1] F. STRETEANU, *op. cit.*, p. 97.

[2] C. BULAI, B.N. BULAI, *op. cit.*, p. 56.

[3] F. STRETEANU, *op. cit.*, p. 97.

[4] C. BULAI, B.N. BULAI, *op. cit.*, p. 61.

Pericolul săvârșirii unei fapte penale sau antecedentele persoanei nu pot atrage răspunderea penală câtă vreme nu rezultă că, în mod cert, persoana în cauză a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală.

Acest principiu fundamental al dreptului penal constituie o importantă garanție a libertății persoanei.

10. Personalitatea răspunderii penale. Principiul caracterului personal al răspunderii penale înseamnă că răspunderea ce decurge din săvârșirea unei infracțiuni revine exclusiv persoanei care a săvârșit-o, neputând fi extinsă ori transferată către altă persoană.

Caracterul personal al răspunderii penale presupune și caracterul personal al sancțiunii de drept penal.

Responsabilitatea penală personală a făptuitorului este generată în mod obiectiv de săvârșirea infracțiunii care naște raportul juridic penal de conflict ce permite statului, prin organele sale specializate, să pornească acțiunea penală.

Acest principiu constituie o garanție a libertății persoanei, care nu răspunde penal decât în cazul săvârșirii unei infracțiuni^[1].

11. Principiul individualizării sancțiunilor de drept penal. Acest principiu este consacrat de art. 74 C. pen. și presupune stabilirea și aplicarea sancțiunilor de drept penal prin determinarea concretă a acestora în raport cu gravitatea faptei săvârșite și cu persoana infractorului, astfel încât sancțiunea aplicată să își poată atinge scopul.

Sancțiunile trebuie adaptate în raport de individ, de conduita, de vârsta, de starea de sănătate și posibilitățile de integrare ale persoanei condamnate. Numai printr-o bună individualizare se poate realiza scopul aplicării sancțiunii: reeducarea condamnatului, reinsertia socială a acestuia și prevenirea săvârșirii altor infracțiuni.

Principiul individualizării pedepselor și a celorlalte sancțiuni penale se aplică atât pedepselor principale, cât și pedepselor complementare, măsurilor de siguranță și măsurilor educative^[2].

---

[1] M.I. RUSU, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 32.

[2] C. SIMA, *op. cit.*, p. 10.

Secțiunea a 3-a. ***Izvoarele dreptului penal***

12. Noțiunea de izvor de drept penal. *Expresia „izvor de drept” este susceptibilă de mai multe accepțiuni. În principiu, izvor de drept sunt condițiile materiale de existență care determină apariția unor reglementări juridice: izvorul natural sau sursa socială^[1]. Exigențele, interesele vieții sociale care impun adoptarea unei reglementări juridice penale constituie izvorul natural al dreptului penal.*

Evoluția, frecvența, structura și intensitatea actelor antisociale determină conținutul și structura normelor de drept penal.

Voința puterii publice de a institui o regulă de conduită ca normă de drept penal este *izvorul constitutiv sau sursa politică*. Dreptul este expresia voinței publice, poartă amprenta principiilor politice care au atras votul popular și implicit exercitarea puterii.

În sfârșit, actul legislativ în cuprinsul căruia își găsește exprimare voința puterii publice și care cuprinde normele de drept penal este *izvorul formal sau sursa juridică a dreptului*. Noțiunea de izvor formal al dreptului surprinde o multitudine de aspecte prin care conținutul perceptiv al normei de drept devine regulă de conduită, se impune ca model de urmat în relațiile dintre oameni. Această varietate de forme prin care normele juridice se exprimă determină pe unii autori să vorbească despre caracterul eterogen al surselor dreptului^[2].

Alți autori consideră că noțiunea de izvor de drept este imprecisă: fie trimite la condițiile istorice și sociologice care au determinat apariția unei reguli de drept (izvor real), fie la elaborarea juridică a regulii de drept (izvor formal)^[3].

În viziunea clasică studiată în facultățile de drept, izvoarele dreptului sunt organizate ierarhic sub forma unei piramide în vârful căreia se află

---

[1] G. ANTONIU, C. BULAI, *op. cit.*, p. 503.

[2] N. POPA, *Teoria generală a dreptului*, Ed. C.H. Beck, București, 2013, p. 153.

[3] R. ENCINAS DE MUNAGORRI, *Introduction générale au droit*, 3e éd., Ed. Champs Université, Flammarion, 2011, p. 99.